

Олександр Денисюк

СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ВІДРОДЖЕНОЇ ОСТРОЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ (1994–2017 РР.)

У статті проаналізований процес формування і функціонування Наукової бібліотеки відродженої Острозької академії (1994–2017 рр.). Охарактеризовані чинники, що впливали на нього. Простежені джерела надходження літератури від створення і під час подальшого функціонування. Встановлені джерела фінансування. Показані проблеми і перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: *Острозька академія, Наукова бібліотека, відродження, фонд, наукова література, фонд «Відродження», матеріальна база, веб-сховище, репозитарій.*

Дослідження бібліотек в сучасному інформаційному просторі та їхньої суспільної ролі є дуже актуальними як в Україні так і за кордоном [13; 12; 18], саме тому вважаємо за потрібне висвітлити роль Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія». Дослідження вказаної теми дає змогу краще зрозуміти процес відродження, як академії, так і її невід'ємної складової – бібліотеки. Варто зазначити, що у світі роль університетської бібліотеки є вкрай важливою і як висловився в своєму інтерв'ю для сайту historians.in.ua відомий український вчений-історик, професор кафедри історії України Гарвардського університету Сергій Плохій, говорячи про відмінності між українськими і Північно-Американськими вузами: «... наявність і якість бібліотеки – це фактор, який багато в чому визначає якість викладання і навчання та пояснює відмінності між більшістю Північно-Американських та українських університетів» [24].

Важливу роль у розвитку і піднесенні славетної Острозької академії XVI ст. відіграла її бібліотека. Як висловився у 1600 р. придворний поет В.-К. Острозького Симон Пекалід, в Острозі «славиться бібліотека – достойний плід спільної праці». Судячи з опублікованих в Острозі творів, крім традиційної богословської літератури, у бібліотеці були букварі, граматика старослов'янської мови, полемічні твори [20, с. 33-34].

Продовжуючи традиції своєї попередниці, Національний університет «Острозька академія» від початку свого відродження в 1994 році велику увагу приділяв формуванню бібліотеки. Підкреслюючи значення останньої, ректор І. Д. Пасічник назвав її серцем вищого навчального закладу, а також відповідною є назва конференції, що проводилась Фулбрайтівським товариством та розділу книги «Покликання університету», що присвячений реаліям українських бібліотек як осередків накопичення та поширення знань [11, с. 1].

Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія» заснована 12 квітня 1994 року, є навчально-допоміжним, інформаційним, науковим, культурно-освітнім структурним підрозділом Університету, який максимально забезпечує задоволення інформаційних потреб студентів, професорсько-викладацького складу та співробітників Національного університету «Острозька академія», сприяє навчальному процесу та науково-дослідницькій діяльності [9].

Першим директором бібліотеки, щоправда лише на 2 тижні, став Михайло Поток. Цю посаду для нього, тоді працівника Державного культурного заповідника м. Острог запропонували голова товариства «Спадщина» Петро Андрухов і тодішній міський голова Острога Микола Гришук, які разом з новопризначеним ректором І. Пасічником займалися формуванням кадрового корпусу майбутнього університету. М. Поток одразу погодився на цю пропозицію, бо це була його фахова робота. Він закінчував бібліотечний факультет Рівненського університету культури, був членом товариства «Спадщина», а окрім того його дипломна робота стосувалась Острозької академії XVI ст. і острозького культурного осередку: «Переходячи на нове місце роботи, – згадував М. Поток, – мені довелося подолати загальний скепсис, щодо того чи справді в такому містечку, як Острог, зможе діяти вищий навчальний заклад» [5].

Михайла Потока на цій посаді замінив Леонід Гошовський, який теж працював у Державному культурному заповіднику м. Острог, а раніше був директором інтернату, що розташовувався

в приміщеннях, які тепер займала Острозька академія і мав значні наукові контакти [2], а перший став завідувачем фондів майбутньої наукової бібліотеки і саме ці двоє людей стояли біля витоків формування і збирання бібліотечного фонду.

Як відомо книги є однією з найважливіших складових навчального процесу, а тому коли в 1994 році було відкрите підготовче відділення, постало питання про забезпечення його літературою. Від бібліотеки школи № 4, в приміщеннях якої розмістився відроджений заклад, залишилось всього 20-30 книг [2].

Першочерговим завданням було сформувати фонди. Часи для цього, в плані фінансування, були не вельми сприятливими. Для того, щоб забезпечити підготовче відділення книгами, їх доводилося позичати. Зокрема, книги позичали з резервних фондів бібліотек шкіл № 1 і № 2 школи гімназії. Це були видання з української та англійської мови, математики, історії, економіки, економічної географії [5].

Виходячи з загального кошторису частину книг закупляли в книгарні Острога. Зокрема, питанням закупівлі займався професор Микола Ковальський. Для того, щоб здобути їх для навчального закладу, використовував свої наукові зв'язки і особисто підбирав книги з історії [4]. Оскільки Острозький колегіум діяв у складі університету «Кієво-Могилянська академія», то частину літератури отримували саме із його книгозбірень. Варто зазначити, що серед книг, які передавали, була велика кількість англійських – з економіки, психології, соціології, політології педагогіки та ін.

Долучилися до формування бібліотечних фондів відродженої Острозької академії і масові бібліотеки з Рівненської обл. (обласна наукова бібліотека, Сарненська, Здолбунівська, Острозька районні та інші) і сусідніх областей. Передавали, зокрема книги з української і зарубіжної літератури [5]. Слід відзначити, що зв'язки із бібліотеками налагоджував Леонід Гошовський.

Частина книг дарувалась бібліотеці як приватними особами, так і установами. Зокрема, Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Польща в Україні Марек Зюлковський, побувавши в Острозькій академії, подарував для бібліотеки 20 примірників «Історії Польщі» Леона Зашкільняка і Миколи Крикуна та висловив сподівання, що можливо колись у Польщі вийде польською мовою історія України [21, с. 4]. Тісно співпраця була налагоджена і триває до цих пір із Парламентською бібліотекою і Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника. Зокрема, ще на початках бібліотека Верховної Ради України передала академії 10 тис. примірників книг. Також, частину книг було закуплено та подаровано для бібліотеки українською діаспорою на суму 15 тис. доларів [16, с. 1].

Суттєво вплинула на кількісний і якісний склад фондів передача книг Національною бібліотекою України ім. В. Вернадського, Національною академією наук України, Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича, Науковою бібліотекою Львівського національного університету ім. І. Франка. Була налагоджена співпраця з Інститутом історії України НАН України, товариством «Просвіта», Державним комітетом національного телебачення та радіомовлення, з обмінно-резервними фондами провідних бібліотек вищих навчальних закладів, науковими інституціями, видавництвами, редакціями фахових періодичних видань. Серед партнерів бібліотеки – фонд «Сейбр-Світло» (США), Міжнародний фонд «Відродження», посольство США в Україні, посольство Російської Федерації в Україні, Гете-Інститут (Київ), Французький культурний центр (Київ) [15]. Так, на прикладі звіту за 1998 рік можна побачити звідки надходила література до Наукової бібліотеки Острозької академії, а, окрім того, можна ще й наочно побачити темпи зростання бібліотеки – згідно зі звітом вона налічувала 53 тис. примірників [1]. Тобто, якщо починати її історію із 1994 р., то темпи зростання 13 тис. примірників у рік (звісно темп зростання визначено досить спрощено, оскільки рік від року це число варіюється, а дана цифра є усередненою).

Наприкінці 1990-х років Міжнародним фондом «Відродження» був розроблений проект згідно з яким бібліотека академії отримувала видання з різних галузей знань безкоштовно. Зусиллями Л. Гошовського вона, до речі єдина в Рівненській обл., виграла грант «Пушкинская библиотека». За цим грантом вона отримувала словники, енциклопедії, довідники з літературознавства, мистецтва культурології, окремі художні видання [5].

У 1995–1996 рр. до формування бібліотечних фондів долучається українська діаспора: передавалися домашні бібліотеки і до нині функціонують приватні колекції її представників. Процес співпраці з науковими установами та науковцями з діаспори і власне поповнення бібліотечного фонду значно покращився разом із створенням при Острозькій академії в 2002 році Інституту

дослідження української діаспори. Він налагодив наукові контакти з Українським Історичним Товариством, Українським Музеєм-Архівом в м. Клівленді (вже в 2003 році музей передав для академії 66 комплектів періодики, унікальні книги з історії та мистецтв [19]), Світовою Науковою Радою при Світовому Конгресі Українців, з Канадським Інститутом Українських Студій (в 2003 році Всеукраїнський благодійний фонд «Громадянська енергія» від імені КІУСу передав інституту 54 книги видатних українських громадських діячів, виданих у Канаді [10, с. 2]), Українською Вільною Академією Наук у США та в Канаді, Науковим Товариством ім. Шевченка в Європі, Канаді та США, Українознавчою програмою Іллінойського державного університету в Урбана-Шампейн (США), Конгресом українських організацій в Австралії, Українським Вільним Університетом в Мюнхені й іншими науковими та громадськими інституціями [14].

У ході розвитку академії бібліотека з кожним роком отримувала більше коштів, здійснюючи закупівлю книг та налагоджуючи співпрацю із українськими видавництвами [22, с. 3]. Новостворені факультети і спеціальності потребували відповідної навчальної літератури. Закупівля книг і до нині проводиться за системою замовлень книг кафедрами.

Гордістю Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія» є фонд приватних колекцій, що нараховує 30 колекцій (станом на 1.01.2016 р.) видатних українських учених, просвітників, представників української діаспори з Канади, США, Росії, Польщі та інших країн [15; 25]. На сьогоднішній час приватні колекції, передані для Острозької академії, складають значну частину від всього бібліотечного фонду.

Для функціонування бібліотеки насамперед були створені: відділ обслуговування у складі читальної зали і абонементу; відділ комплектування і обробки літератури. Нині у бібліотеці функціонують відділ обслуговування, відділ періодики, відділ бібліографії, відділ комплектування і обробки літератури, відділ електронної інформації та відділ іноземної літератури.

Матеріально-технічна база бібліотеки на початковому етапі складалась із старих дерев'яних шаф, що залишилися від школи. Для її оновлення закуповувалися спочатку металеві односторонні пристінні та двосторонні стелажі, а також робочі столи. За сприяння районної бібліотеки Острога і обласної бібліотеки Рівного були придбані каталожні ящики для формування каталогів і картотек.

Станом на 1.01.2016 року фонд бібліотеки налічує понад 500 000 прим. (державною мовою – 50 % від загального фонду), серед яких понад 320 000 книг та близько 30 000 періодичних видань (газети та журнали). У структурі фондів: 50 % – навчальна література, 42 % – наукові видання, 7.9 % – художня література, 1% – рідкісні й особливо цінні документи. Щорічно фонди Наукової бібліотеки поповнюються на понад 20 000 примірників [25].

Тепер бібліотека розташована в сучасних приміщеннях, і має відповідну матеріальну базу. Зокрема, новітні рухомі італійські стелажі в залі абонементу. У 2002 р. для Наукової бібліотеки було розпочато будівництво нового приміщення – круглої купольної споруди з головним входом у вигляді порталу з колонами (ідея – Ігор Пасічник, архітектор – Мирослав Чабак). У 2006 р. проект приміщення бібліотеки був удостоєний Державної премії України у галузі архітектури. Урочисте відкриття книгозбірні відбулося 22 червня 2007 р. за участю президента України В. Ющенка [15].

Значну наукову та історико-культурну цінність становить фонд рідкісних видань, зокрема стародруки XVI – XIX століття, серед яких, окрім шедевра світової друкарської спадщини – Острозької Біблії (в колекції представлені цікаві зразки українських друків та рукописів. Понад 60 стародруків, а також велику кількість рідкісних та унікальних книг, багатотомних та енциклопедичних видань середини XIX – поч. XX ст. [3].

З 2002 р. бібліотека розпочала роботи з упровадження комп'ютерних технологій. На сьогодні забезпечено комплексну комп'ютеризацію усіх виробничих циклів на основі програми «УФД Бібліотека» [17]: комплектування, каталогізація, видача літератури; створено електронний каталог книг, повнотекстові бази даних електронних підручників, публікацій із періодичних видань, а також з'єднано швидкісним каналом доступу локальну мережу бібліотеки із загально університетською та всесвітньою мережею Інтернет.

У «Концепції інноваційного розвитку Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія» та «Концепції розвитку електронної бібліотеки Національного університету «Острозька академія»» відображені основні концептуальні засади наукової, науково-інформаційної, науково-методичної роботи бібліотеки, обґрунтовано основні засади та напрямки роз-

витку електронної бібліотеки, визначено політику формування та представлення електронної бібліотеки, профілю її комплектування, вирішення технологічних проблем [17].

Нині в бібліотеці все більше запроваджуються інноваційні технології. Зокрема, впроваджується система управління конференціями он-лайн Conference Event Manager, система управління подіями Events Publisher, розробляється система управління методичним забезпеченням та літературою LitPro [7].

Бібліотека університету здійснює активну співпрацю із іншими науковими бібліотеками України. В 2013 р. вона вступила до Української бібліотечної асоціації, а в грудні 2012 р. приєдналася до консорціуму ElibUkr [8], участь в якому дає можливість значно здешевити і покращити для неї отримання доступу до світових наукових електронних ресурсів [7].

Колишній директор бібліотеки Андрій Цапін зазначає, що бібліотека повинна бути інформативною, місцем, де студент швидко і якісно зможе отримати всю потрібну інформацію, а викладач мав би змогу постійно слідкувати за науковими новинками та замовляти потрібну літературу для відповідних курсів [6]. Здобутки бібліотеки є визнаними в Україні та світі. Вона має високий статус у щорічному рейтингу веб-сховищ (електронних депозитаріїв літератури в цифровому форматі) в Україні та світі [23]. Саме тому, таким важливим на сучасному етапі розвитку бібліотеки є її електроніфікація та запровадження найсучасніших програм у її діяльності.

Не менш важливим фактом є той, що зараз університет в змозі готувати власні кадри для роботи в бібліотеці. Це зокрема, студенти спеціальностей документознавство та культурологія. Підтвердженням цього є висококваліфіковані співробітники бібліотеки – випускники НаУОА. Також слід зазначити, що за час свого існування бібліотека в міру розширення власних фондів переїздила в інші приміщення близько 5 разів.

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновки, що Наукова бібліотека від часу свого заснування і до нині пройшла значний шлях розвитку – від збирання книжкового фонду і до впровадження інноваційних технологій. Можна прослідкувати джерела надходження до бібліотечного фонду та формування відповідної матеріально-технічної бази. Важливим є те, що можна проаналізувати темпи зростання бібліотеки та діяльність меценатів, які допомагали у його наповненні. Також бібліотека, реагуючи на світові тенденції, стає також інтелектуальним простором для різноманітних презентацій та дискусій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архів Національного університету Острозька академія. Справа 14. Протоколи і ухвали Вченої ради. Звіт ректорату про роботу Острозької академії за 1997 – 1998 рр. 120 арк.
2. Матеріали з фондів музею історії Острозької академії. Спогади Гошовського Л. А. 8 арк.
3. Матеріали з фондів музею історії Острозької академії. Колекція стародруків.
4. Матеріали з фондів музею Острозької академії. Офіційні листи Острозької академії. Лист М. Ковальського до др. І. Онуфрійчука. 1 арк.
5. Особистий архів автора. Спогади М. Потока (Записані 2 лютого 2012 р.).
6. Особистий архів автора. Інтерв'ю, взяте у А. Цапіна. 27.12.2012 року.
7. Архів Національного університету Острозька академія. План роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія» на 2011-2012 р.н. 1 арк.
8. Архів Національного університету Острозька академія. План роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія» на 2012-2013 р.н. 1 арк.
9. Положення про Наукову бібліотеку національного університету «Острозька академія». URL: <http://www.eprints.oa.edu.ua/31/> (дата звернення: 19.12.2016).
10. Атаманенко А. Унікальні видання – Острозькій академії. *Замкова гора*. 2003. № 48. С. 2.
11. Бабінець А. Ігор Пасічник: відповідаємо званню національний. *Вільне слово*. 2003. № 93. С. 1.
12. Бібліотека як центр спілкування: метод.-бібліогр. матеріали ОУНБ ім. В. Г. Короленка. Чернівці, 2011. 55с.
13. Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, освіти та культури: Матеріали наук.-практ. конф., м. Севастополь, 7-10 жовтня 2013 р. Севастополь, 2013. 192 с.
14. Інститут дослідження української діаспори. URL: <http://www.oa.edu.ua/ua/institutes/diaspora> (дата звернення: 10.01.2017).
15. Історія відродження бібліотеки «Острозької академії». URL: <http://www.lib.oa.edu.ua/about/history> (дата звернення: 5.12.2016).
16. Колодяжна Н. Острозька академія – заклад нового типу. *Місто*. 1996. С. 1.
17. Корнійчук М. Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія»: короткий історичний нарис. URL: <http://www.eprints.oa.edu.ua/30/> (дата звернення: 5.12.2016).

18. Міжнародна наукова конференція «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору». Київ, 21-23 жовтня 2014р. URL: <http://www.conference.nbuv.gov.ua/site/view/id/20> (дата звернення: 5.02.2016).
19. Національний університет «Острозька академія» отримав подарунок від української діаспори. URL: <http://www.ukrop.com/diaspora> (дата звернення: 5.02.2016).
20. Острозька академія XVI – XVII ст. Енциклопедія. Острог, 2011. 512 с.
21. Полянська В. Зачастив посол до Острога. *Рівне Вечірнє*. 2003. 21 листопада. С. 4..
22. Поток М. Історія розвитку наукової бібліотеки НаУОА. *Замкова гора*. 2003. № 50. С. 3
23. Рейтинг веб-сховищ. URL: <http://repositories.webometrics.info/en/Europe/Ukraine> (дата звернення: 5.02.2017).
24. Сергій Плохій. «Без мрій книжок не буває» URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/intervyu/86-serhiy-plokhii-bez-mrii-knyzhok-ne-buvaie> (дата звернення: 15.02.2017).
25. Фонди Наукової бібліотеки. URL: <http://www.lib.ua.edu.ua/funds/funds> (дата звернення: 15.02.2017).

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2017.

Александр Денисюк

СОЗДАНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ВОЗРОЖДЕННОЙ ОСТРОЖСКОЙ АКАДЕМИИ (1994–2017 ГГ.)

В статье проанализирован процесс формирования и функционирования Научной библиотеки возрожденной Острожской академии (1994–2017 гг.). Охарактеризованы факторы, которые влияли на него. Прослежены источники поступления литературы от создания и во время дальнейшего функционирования. Выяснены источники финансирования. Показаны проблемы и перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: *Острожская академия, Научная библиотека, возрождение, фонд, научная литература, фонд «Возрождение», материальная база, веб-хранилище, репозитарий.*

Oleksandr Denysiuk

THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE REVIVED OSTROH ACADEMY (1994 – 2017 YEARS)

In the article we trace process of the creation of the scientific library of the National University of Ostroh Academy. We determine people who began to form library. The process of forming material base of the Scientific library is described. The article is traced the sources of staffing and research Library book fund. The author analyses the main problems that were in the first period of functioning of library. We describe help of patrons in the process of creation of it. The most important milestones of library functioning are considered. Also there is the analysis of the achievements of the Scientific library. We consider a specific part of library – collection of rare books. We analyse the process of informatization of library as one of the important stages of it development. In the article the prospects for further development and the problems of scientific libraries as one of the important part of the Universities are analysed.

Key words: *Ostroh Academy, Scientific Library, revival, foundation, scientific literature, Renaissance Foundation, material base, web repository, repository.*